

Arkæologi i Slesvig
Archäologie in Schleswig

19 · 2022

Symposium Christianslyst
17.–18.6.2022

Kolofon / Impressum

Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig 19 · 2022

Redaktion og udgivelse / Redaktion und Herausgabe

Stefanie Kloöß, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, stefanie.klooss@alsh.landsh.de

Pernille Kruse, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, pekr@msj.dk

Ingo Lütjens, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, ingo.luetjens@alsh.landsh.de

Lilian Matthes, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, lima@msj.dk

Mette Nissen, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, meni@msj.dk

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Tobias Schade, Eberhard Karls Universität Tübingen, tobias.schade@uni-tuebingen.de

Trykt med støtte fra / Gedruckt mit Unterstützung von

Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein (ALSH)

Omslag, grafisk design og opsætning / Umschlag, Layout und grafische Gestaltung

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Omslagfoto / Umschlagfoto

Lilian Matthes, MSJ

Tryk / Druck

Wachholtz Verlag GmbH, Kiel/Hamburg, 2023

ISSN 0909-0533 | ISBN 978-87-87584-39-5

Copyright

Ophavsretten til artikler (inklusive ophavsretten til indsendte og accepterede manuskripter), der er publiceret i AIS før d. 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Disse artikler er ikke licenseret med Creative Commons. Artiklerne må downloades, og der må linkes til dem, men de må ikke deles og redistribueres uden tilladelse af forfatterne.

Ophavsretten til artikler publiceret efter den 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Artiklerne er licenseret med Creative-Commons-licensen CC-BY-NC-SA, der giver ret til at kopiere og videredistribuere artiklerne i ethvert medie eller format, samt bruge artiklerne til ikke-kommercielle formål, forudsat at brugerne krediterer forfatterne.

Das Urheberrecht für Artikel (einschließlich des Urheberrechts für eingereichte und angenommene Manuskripte), die vor dem 1. Januar 2023 in AIS veröffentlicht wurden, liegt bei den jeweiligen Autoren. Diese Artikel sind nicht unter Creative Commons lizenziert. Die Artikel dürfen heruntergeladen und verlinkt- aber ohne Genehmigung der Autoren nicht geteilt oder weiterverbreitet werden.

Das Urheberrecht für Artikel, die nach dem 1. Januar 2023 veröffentlicht sind, liegt bei den jeweiligen Autoren. Die Artikel sind unter der Creative-Commons-Lizenz CC-BY-NC-SA lizenziert, die das Recht einräumt, die Artikel in jedem Medium oder Format zu kopieren und weiterzuverbreiten sowie die Artikel für nicht kommerzielle Zwecke zu verwenden, sofern die Nutzer die Autoren benennen und zitieren.

Indhold/Inhalt

<i>Silja Arnfridardottir Christensen og Simone Nørgaard Mehlsen</i> Korn og arkitektur. Overgangen mellem sten- og bronzealderen ved Revsinggård II . . .	19
<i>Christoph Unglaub, Stefanie Klooß und Ruth Blankenfeldt</i> Ein eisenzeitlicher Hofplatz mit erhaltener nutzungszeitlicher Laufoberfläche in einem Dünenal auf der Insel Amrum (Nebel LA 431)	43
<i>Ruth Blankenfeldt, Stefanie Klooß, Hanna Hadler, Bente Sven Majchczack, Dennis Wilken und Dirk Bienen-Scholt</i> Versunkene Landschaften im Nordfriesischen Watt – Das aktuelle RUNGHOLT-Projekt zur Erforschung von Kulturspuren	59
<i>Martin Egelund Poulsen</i> Halvvejgård og Kongeengen – to nyundersøgte lokaliteter med hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder ved Vejen i Sydjylland. Foreløbige betragtninger . . .	75
<i>Stefanie Schaefer-Di Maida</i> Der Fundplatz von Mang de Bargaen – Ein bronzezeitliches Gräberfeld in Schleswig-Holstein.	97
<i>Ingo Lütjens</i> Auswirkungen der »Verursacherarchäologie« auf den Kenntnisstand zu eisenzeitlichen Siedlungen in Schleswig-Holstein	117
<i>Solveig Ketelsen</i> Die Siedlungsstruktur auf Als in der älteren Eisenzeit.	133
<i>Anna Egelund Poulsen og Helene Agerskov Rose</i> Aarupgaard tuegravplads gennem 75 år	155
<i>Almut Fichte</i> Geheimnisvolle Gräben am Nübeler Noor.	167

<i>Ringo Klooß</i> Kurzbericht über die Ausgrabung des kaiser- bis völkerwanderungszeitlichen und wikingerzeitlichen Siedlungsplatzes Hörup LA 28, Kreis Schleswig-Flensburg	185
<i>Tobias Torfing</i> Nye fund af »La Tène«-sværd i Sydvestjylland	193
<i>Daniel Zwick</i> Schiffswracks im schleswig-holsteinischen Wattenmeer: Zum Stand der aktuellen Forschung	207
<i>Jutta Kneisel</i> Illuminiertes Bornhöved – eine außergewöhnliche Hügelkonstruktion der Bronzezeit	223
<i>Anders Hartvig</i> Detektorafsøgning ved Petersborg	241
<i>Eric Müller</i> Eine Siedlungskammer der späten Römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit von Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde.	255
<i>Silke Eisenschmidt</i> Højhave – ein reich ausgestattetes Frauengrab der jüngeren Wikingerzeit bei Hadersleben	273
<i>Valerie Palmowski, Tobias Schade und Moritz Mennenga</i> Untersuchungen zum ländlichen Raum der Wikingerzeit. Ein neuer Fundplatz bei Bohnert (Gem. Kosel)	295
<i>Lars Grundvad</i> Fæstedskatten – oprindelsen	313
<i>Christina Berg</i> Udgravningen i Perlegade og Sønderborgs historie i middelalderen	331
<i>Mads Leen Jensen</i> Den sidste urnegrav fra Tombølgård – en jernaldergrav med træskrin og en bronzealder celt.	345
<i>Forfattere/Autor:innen</i>	365
<i>Index årgange/Jahrgänge 1991–2020</i>	369

Nye fund af »La Tène«-sværd i Sydvestjylland

Tobias Torfing

Abstract

During the last few years, several new swords of the *La Tène*-type have been found in Southwestern Jutland. They are, like most of the earlier finds, found in urn graves or firepit graves from the first century BC. This article presents three new finds from two locations, Erisvænget and Tjæreborg Nord, and puts them into their military and social contexts.

The new finds expand our numbers of *La Tène*-swords in the region. Furthermore, the new finds are part of large excavations, and thus it is possible to relate the finds to the cultural landscape around them.

The production, distribution, and use of the swords will be discussed. Analyses of one of the swords, from Tjæreborg Nord, and the metal analysis hint at a possible local production of *La Tène*-swords, though using foreign resources. Further, the article discusses why *La Tène*-type swords spread to the Germanic area at the very end of the period when the *La Tène*-swords were used. It seems that the swords do not signify a certain social class, but rather a new military development which is incorporated into a social network of relationships between people.

Fig. 1. Placering af de beskrevne pladser.

Fig. 1. Location of the sites described.

Indledning

I denne artikel vil der blive fremlagt tre nye grave med *La Tène*-sværd. Herefter vil gravene og sværdene blive inddraget i en diskussion om våbengravstraditionen og *La Tène*-sværdenes rolle i samfundet bredt, herunder hvor de kom fra, og hvilken rolle de spillede både socialt og militært.

En ret stor del af ældre fund af *La Tène*-sværd fra det sydlige Jylland er, som ved Erisvænget, fundet i mindre grupper i nærheden af gravhøje eller som ved Tjæreborg i mindre grupper uden direkte kontekst i meget små udgravninger (BECKER 1961; JØRGENSEN 1968; 1990). En del af de ældre fund er fremkommet alene på baggrund af opløjede skår og brændte ben. Ofte i forbindelse markarbejde hvor en bonde har kontaktet det faglige miljø, enten museum eller lokale amatørarkæologer. Det betyder dels, at vi ofte ikke har større udgravninger, der kan fortælle om konteksten, og dels at vi må antage, at brandgrave uden urner i højere grad er blevet overset, da keramikken og de store randskår oftest er det mest iøjnefaldende på en pløjet mark.

Fra yngre førromersk jernalder finder vi en række tveæggede sværd med klokkeformede underhjalter (BECKER 1961, 197–201; JØRGENSEN 1968; NIELSEN 1975; MARTENS 2002; WATT 2003; JENSEN 2015). Disse optræder primært som gravgods, men der findes også eksempler på mosefund, f. eks. det smukke sværd i Lindholmgård Mose (MARTENS 2011, 151–152). Langt hovedparten dateres traditionelt til slutningen af yngre førromersk jernalder og enkelte måske til starten af romersk jernalder. Der er måske en tidlig horisont i det nordjyske, selvom dette stadig diskuteres (NIELSEN 1975; MARTENS 2002). Jensen sætter spørgsmålstegn ved nogle af ældre romertidsdateringerne, da de fibler, der henvises til, godt kan forekomme i sene yngre førromerske grave (JENSEN 2005, 178). Det har ikke kunnet lade sig gøre at opspore grave med sværd, der er dateret med ¹⁴C-dateringer. Dateringen af typen baserer sig derfor alene på relationen til det andet gravgods, der er typologisk dateret (bl. a. urner, bi-kar, skjoldbuler og fibler). Et problem kan her være, at en stor del af gravene kun indeholder sværd og eventuelt en urne

og/eller en lanse. En lang række grave indeholder ikke genstande der kan typologisk dateres nærmere end yngre førromersk jernalder (NIELSEN 1975; MARTENS 2002, 241). Der er dog også grave med flere gravudstyr i form af bi-kar, skjoldbuler og fibler (JØRGENSEN 1968; 1990; MARTENS 2002). Det er på baggrund af disse at gravene oftest kan dateres til Jensens periode 2.II (JENSEN 2005). Da der generelt sker en gradvis udvikling gennem perioden, med flere kar og flere fibler i alle grave i Jensens periode 2.II, kan det ikke udelukkes, at det er nemmere at datere de sene grave end de tidlige. Tilsvarende er der flere metalskjoldbuler, der peger frem i tid, men ingen skjoldbuler der peger tilbage i tid. Dette kan skyldes, at skjoldbuler i starten af yngre førromersk jernalder kan have været lavet af træ, som det er tilfældet fra ældre førromersk jernalder (MARTENS 2002, 237–239; MARTENS 2011, 158–160).

Sværdene kaldes ofte samlet for *La Tène*-sværd, selvom allerede Klint-Jensen i 1950 mente, at mange var kopier, og at kun enkelte var keltiske (KLINT-JENSEN 1950, 42). Siden er det blevet diskuteret, hvor indflydelsen kom fra, og dette hører i høj grad sammen med diskussionen om dateringen. Det er foreslået, at der først kommer en indflydelse fra det østgermanske område (dvs. primært Polen) til Nordjylland og derefter en bølge fra det vest- eller mellemgermanske område til Sydjylland og Fyn. Men der kan også være en mere varieret indflydelse fra flere områder allerede i den tidlige fase (NIELSEN 1975; JØRGENSEN 1968; MARTENS 2002; WATT 2003, 184).

Selve sværdene er svære at datere typologisk, så der lægges vægt på ophænget og skederne. Træskeder og metalskeder er begge hyppige. Træskeder er set som et østgermansk træk (f.eks. JØRGENSEN 1990, 133). Næsten alle har været fastgjort ved øskenhæng. Dette gælder helt fra den

tidlige fase, og Nielsen bruger dette som argument for mellemgermansk indflydelse, da østgermanske sværd har haft rebøjleophæng (NIELSEN 1975, 93). I modsætning til *La Tène*-sværdene tolkes lansespidsen, skjoldbeslag og de enæggede sværd oftest som hjemlige produkter (WATT 2003, 184).

Ligesom dateringen alene beror på kryds-dateringer af andre genstandstyper, så har tolkningerne af, hvor importen af sværdene er kommet fra, alene beroet på typologiske ligheder og forskelle mellem de pågældende områder. Det har ikke været muligt af finde metalanalyser af danske *La Tène*-sværd, der kunne proveniensbestemme metallets oprindelse (se dog EGEBJERG 2015, 97 hvor der refereres til en publiceret analyse). Sværdet fra Tjæreborg Nord (se nedenfor) er derfor et af de første direkte beviser for, hvor indflydelsen kom fra. Det er således en fasttømret idé, at *La Tène*-sværd er importeret, selvom det endnu ikke har været muligt at fastslå, hvorfra de er importeret.

Tjæreborg Nord

Denne lokalitet indeholder et større bebyggelseslandskab fra yngre førromersk jernalder (Fig. 2). Den er udgravet i fire etaper mellem 2011–2021 (TJÆREBORG NORD I–IV, ESM 2713 1–2, SJM 652, SJM 969). Der er udgravet en stor landsby med omtrent 18–22 samtidige gårde i fem til seks faser, der ud fra keramik (Jensens periode II.1 og II.2) og ¹⁴C-dateringer dateres til perioden fra ca. 150 f.Kr. til ca. 20. e.Kr. Landsbyen ligger på en nordvendt skråning ned mod en mindre bæk og tilhørende vådområde.

Nord for landsbyen og ned mod vådområdet ved bækken lå en mindre gruppe af fire brandpletgrave. Det var i en af disse (A0006), at der blev fundet et

La Tène-sværd. Som det fremgår af figur 3, er selve graven ikke imponerende. Ud over sværdet lå der også en meget ødelagt metalskede med øskenophæng, en lanse og en del fragmenteret keramik. Flere skår var tydeligt sekundært brændt og må have været med på ligbålet. Keramikken indeholder fragmenter af en x-formet hank og et par facetterede randskår. Dateringen svarer således fint til Jensens periode II.2, men keramikken er dog så fragmentarisk, at det er svært at datere præcist på denne baggrund.

Sværdet er stærkt sammenrullet (Fig. 4). Yderst på grebstungen sidder en lille knop til at fastgøre grebet på sværdet. Grebet er oprindeligt lavet af et organisk materiale. Selve grebstungen er 15,5 cm lang, men da den nederste del har været påsat den bøjleformede underhjalte, har selve grebet været omkring 12,5 cm langt. Grebstungen har et firkantet, let rektangulært tværsnit. Klingens længde er svær at bedømme præcist grundet de mange snoninger og bøjninger, men den er målt til 70–75 cm ved brug af en snor langs æggen. Samlet er sværdets længde således 85–90 cm. Æggens tværsnit er svær at bedømme, men synes at være ret flad/smalt, med to parallelle blodriller løbende langs klingens længde. Nærmest grebet har klingens bredde på ca. 4,3–4,5 cm. 2 cm fra sværdets spids er bredden stadig næsten 4 cm (3,8–4,0). Sværdet har således en meget flad od og kan ikke have været brugt til at stikke med.

Som nævnt blev der fundet en metalskede i graven. Denne består af tyndt jernblik, påsat to ret fint udformede øskener til ophæng, og skeden ender i en simpelt lavet dupsko. Bedre bevarede skeder viser, at øskenerne har været placeret på hver sin side af skeden og med lidt afstand mellem dem. Sværdet har muligvis været båret i et bælte om livet (KLINT-JENSEN 1950, 131–132).

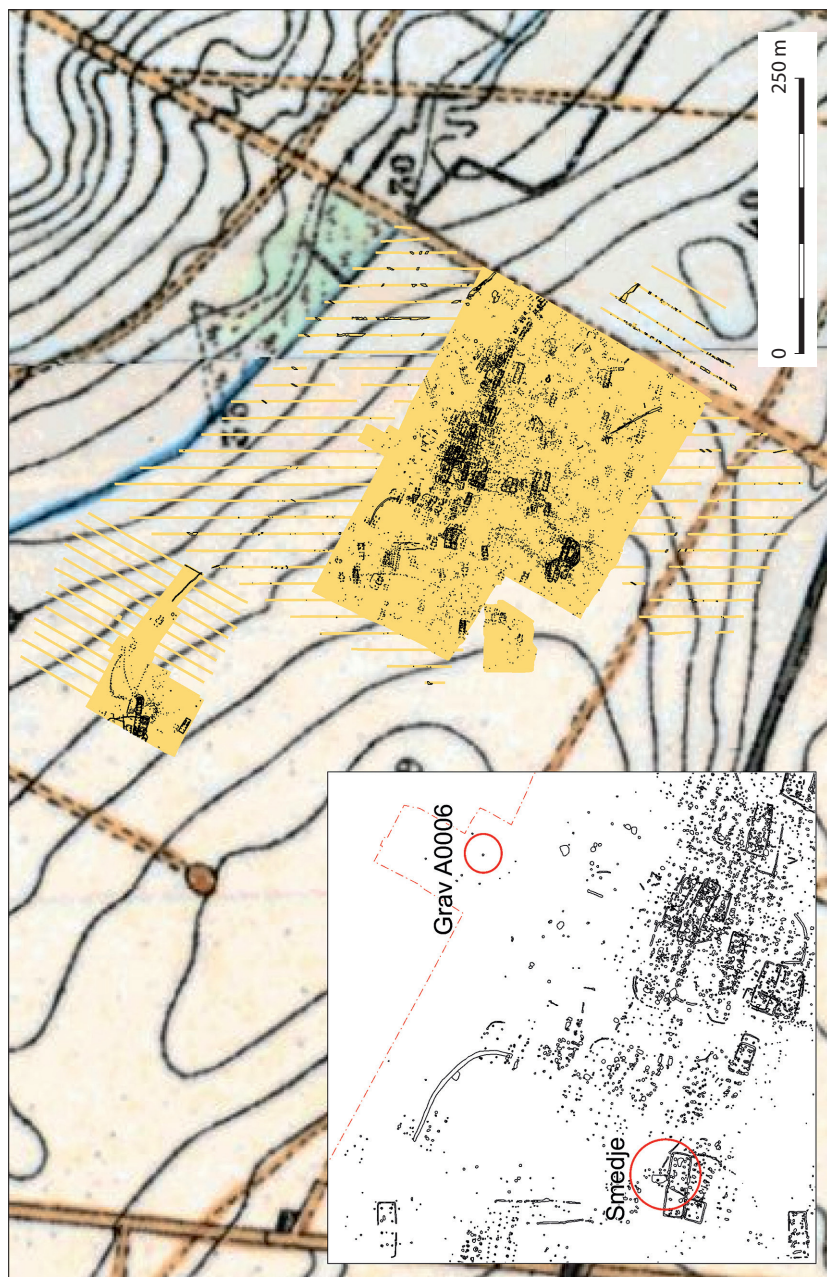

Fig. 2. Oversigt af Tjereborg Nord hvor Smedjen og grav A0006.
 Fig. 2. Plan of Tjereborg Nord with the location of the smithy and grave A0006 marked (graphics: T. Torfing).

To af de andre grave i samme gruppe indeholdt kun brændte ben og keramik, mens den sidste (A0007) ikke indeholdt keramik, men til gengæld en enægget kniv på ca. 15 cm, en halvmåneformet kniv, som eventuelt skal tolkes som en læderkniv (ROSENBERG/JENSEN 2018, 97) samt en mindre metalspids med firkantet tværsnit (syl/ildstål?). Blandt de brændte knogler lå også ornamenterede dyreknogler, der kunne være grebet/håndtaget til den lille metalspids. De fire grave viste samlet set ikke tegn på at være særligt rige, men de to indeholdt genstande, der traditionelt anses for at tilhøre den maskuline sfære, nemlig sværd og lanse i A0006 og havmåneformet kniv i A0007. Dermed adskiller de fire grave udenfor landsbyen sig fra gravene ved landsbyen, hvor fibler, små svajede knive og synåle dominerede. Den lille gruppe af grave udenfor landsbyen synes altså ikke at adskille sig fra andre grave ud fra status/rigdom, men nok snarere ud fra sociale køn.

Ud over huse, hegn og gruber er der udgravet 30 grave samt en lidt usikker grav. De fleste er brandgrave enten som brandpletgrave eller urnegrave, men syd for landsbyen ligger to jordfæstegrave. De fleste grave ligger i forbindelse med gårdsanlæggene, flere urner er f.eks. nedsat i stolpehuller, efter huse er forladt, andre ved gavlen af et hus, andre igen er placeret, så man kan tolke dem som liggende inde i huset eller ved kanten af gårdspladsens indhegning. Således kan 24 brandgrave siges at være tilknyttet bebyggelsen.

Gravudstyret i disse består af synåle, mindre svajede knive, enkelte dragtnåle, samt enkelte fibler (sene K-fibler). Gravudstyret peger, sammen med urnernes form, facetterede rande og x-formede hanke, på en datering til Jensens periode II.2. Enkelte kan dog være fra periode II.1. (JENSEN 2005). Enkelte grave kan muligvis være fra overgangen til ældre romertid, herunder de to jordfæstegrave. Den ene jordfæstegrav

Fig. 3. Brandpletgrav A0006.
Fig. 3. Firepit grave A0006 (photo: T. Torfing).

Fig. 4. Sværdet fra A0006.
Fig. 4. The sword from A0006 (photo: T. Torfing).

indeholdt en fibel, men den er helt pakket ind i tekstil, og det er vanskeligt at bestemme typen nøjagtigt ud fra røgten, men der kan være tale om en sen K-fibel, og dermed dateres til Jensens periode II.2. Der er en række brandgrave, der kun indeholder brændt ben og evt. ukarakteristiske sekundært brændte sideskår. Disse kan ikke dateres nærmere.

Samme datering som landsbyen har en større enkeltgård på et højedrag syd for landsbyen. Denne gård har seks faser. Dertil er der tre til fire andre enkeltgårde, der hver har fire til seks faser. Disse skal også dateres til samme tidsrum. Kun ca. 300 m mod nordvest er der udgravet flere gårdsanlæg. Her har der ligget mindst tre gårde i flere faser. Blandt fundene er keramik fra både Jensens periode II.1 og II.2. Denne mindre bebyggelse er ikke afgrænset mod vest, da der her har ligget en moderne grusgravning. Derfor kan størrelsen af denne bebyggelse ikke anslås, men der er måske tale om en mindre landsby, da flere gårde har sammenbyggede hegn.

Hvis man antager en livstid på hvert langhus på omtrent 30 år og sammenholder det med, at der er fem til seks faser for hver gård, må den store landsby, mindst tre af enkeltgårdene samt nogle af faserne i landsbyen mod nordvest, have været i brug samtidig, og de fleste gennem hele perioden fra ca. 150 f.Kr.–ca. 20 e.Kr. Bebyggelseslandskabet kan således beskrives som en større landsby med flere satellitgårde og en mindre landsby mod nordvest.

Med de flere hundrede udgravede hustomter på lokaliteten må antallet af gravlagte siges at være underrepræsenteret. Denne underrepræsentation af grave i forhold til huse er typisk for området. Det har nok flere forklaringer. En af de vigtigste er formentlig, at mange af brandpletterne er meget overfladiske, og en del må være pløjet bort. En anden del af forklaringen kan være, at de døde er blevet begravet et andet sted. Det

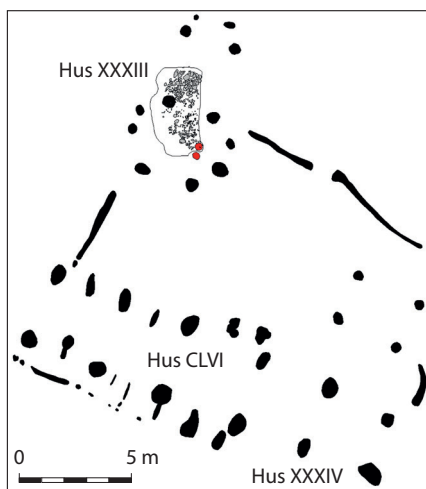

Fig. 5. Gården med smedje fra Tjæreborg Nord. Hus XXXIII er smedjen. Sort er stolpehuller og grøfter, grå er sten, de to røde markeringer er trækulsholdige nedgravninger i smedjen. De bevarede gulvlag med sten, er markeret med en linje.

Fig. 5. The farmstead with the smithy from Tjæreborg Nord. House XXXIII is the smithy. Postholes and foundation trenches are black, stones are grey, while two small features with charcoal are marked red. The preserved floor layer is marked with a line. (graphics: T. Torfing).

sidste underbygges af den lille klynge af fire grave udenfor landsbyen med sværdet. Denne var nær ikke blevet opdaget, da den først blev fundet under en halv m fra feltkanten, og det var ved en udvidelse ud fra denne, at de tre resterende brandgrave blev opdaget. Hvis feltkanten havde ligget en halv m længere mod syd, var gravgruppen aldrig blevet opdaget. Området er forundersøgt (se Fig. 2), men chancen for at finde de små spredte urne- og brandpletgrave ved en forundersøgelse er ikke gode.

Fig. 6. Oversigt over Erisvænget II. Udgravede felter er markeret med gult. Med brunt er resterne af gravhøjene markeret. Sorte anlæg er grave. Brandpletter og urnegrave er markeret med røde pletter. De to grave med sværd er markeret.

Fig. 6. Plan of Erisvænget II. Excavated areas are marked yellow. Remains of mounds are brown. Graves are marked black. The red dots are firepit graves and urn graves. The two graves containing swords are indicated with their numbers (graphics: T. Torfing).

Af særlig interesse for forståelsen af sværdet er en smedje udgravet på lokaliteten (Fig. 2 og 5). I denne blev der fundet en mulig essebund, hammerskel og andre rester af smedning. En analyse af materialet viser, at hovedaktiviteten var fra sekundærsmedning, det vil sige formningen af genstande, og at der kun i begrænset omfang blev udført primærsmedning, det vil sige rensning af slaggen. Interessant nok er der stor lighed mellem slaggeinklusioner i sværdet og en slagge fra smedjen, og det er derfor muligt, at sværdet er lavet på lokaliteten. Slaggen og slaggeinklusionerne i sværdet passer dog ikke med at være udvundet lokalt, men passer derimod med slagger fra det mellemste Tyskland og Polen (JOUTTIJÄRVI 2020). Det er derfor muligt, at sværdet er

smedet lokalt, men af importeret råmateriale. I hvert fald er der i smedjen arbejdet med jern, der stammer fra samme region som jernet i sværdet.

Erisvænget

Ved Erisvænget og Sønderris nord for Esbjerg er der gennem tiden udgravet flere gravhøje fra enkeltgravskulturen. I 2019–2020 skulle der laves en større udstyknings (ERISVÆNGET, SJM 711 II), og Sydvestjyske Museer fik lejlighed til at efterudgrave en gruppe af fire overpløjede gravhøje (Fig. 6). Af disse var tre udgravet i 1917, hvor ca. 5 × 5 m skakter var gravet centralt i gravene for at udgrave centralgravene. Alligevel kunne museet

i 2019–2020 finde en centralgrav fra en stenaldergrav, der var blevet overset i 1917. Derudover blev der udgravet en række jordfæstegrave ved højfoden og spredte urne- og brandpletgrave omkring højene. Jordfæstegravene var for manges vedkommende allerede forstyrret i oldtiden, mens andre havde tydelige moderne nedgravninger og forstyrrelser, muligvis røvergravninger foretaget efter 1917. Kun enkelte jordfæstegrave var ikke forstyrrede, og disse var fundfattige. Et par grave var helt uden fund og en enkelt indeholdt et bæltespænde. I de røvede jordfæstegrave blev der i nogle af gravene fundet mindre jernalderskår. En grav indeholdt så meget keramik, at den kan dateres til slutningen af førromersk jernalder, Jensens periode II.2, eller ældre romersk jernalder periode B1.

Som det fremgår af figur 6, ligger de seks brandgrave spredt i området, med tre enkelte grave og en mindre gruppe med tre grave. Der var tale om tre urnegrave og tre brandpletter. Til de seks grave skal nok også regnes to yderligere brandgrave fundet i en forundersøgelse øst for Erisvænget. Gravene var ret uensartet bevarede, fra en næsten hel urne til grave med kun få centimeter bevarede. Da arealet ikke var hårdt nedpløjet og havde ligget i græs en del år, kan det tænkes, at flere af gravene har været dækket af mindre høje/tuer. Alle bevarede fund peger entydigt på en datering til Jensens periode II af førromersk jernalder.

I det følgende vil de to sværdgrave blive gennemgået. Den ene grav, A1190, bestod af en urne, hvor overdelen var beskadiget, men hvor de brændte knogler og fundene ikke var berørt af pløjning (Fig. 7). Det kan derfor med sikkerhed siges, at de fundne genstande repræsenterer hele inventaret af gravgods. Til gengæld var urnen trykket af et nyere rør, og nedgravningen af røret har også delvist ødelagt spidsen og

Fig. 7. Grav A1190 og sværdet under udgravning.

Fig. 7. Grave A1190 and the sword during excavation (photo: T. Torfing).

grebstungen af sværdet (Fig. 8). Af gravgods er fundet et sværd og en lansespids nedlagt uden for urnen. En dupsko til sværdsmeden blev fundet i selve urnen. Lansespidsen er kort og smal. Ud fra døllens størrelse har skafet dog været relativt kraftigt. Da sværdophænget stadig sad på sværdet mens dupskoen lå i urnen, tyder det på, at sværdet har været med på bålet, og at skeden derfor ikke har været hel i begravelsessituationen. Sværdophænget består af to ringformede øskener. Sværdophænget og dupskoen viser, at sværdsmeden har været lavet af et organisk materiale (sandsynligvis træ).

Selve sværdet har parallelle sider og to blodriller. Længst mod grebstungen har sværdet været 3,8 cm bredt og længst mod spidsen ca. 3,4–3,5 cm, men selve spidsen mangler. At dømme ud fra dupskoen har sværdet haft en ret flad od. Sværdets totale længde kan være svær at afgøre, da spidsen og meget af grebstungen mangler. Men den bevarede længde er 56,5 cm, og vi må antage, at grebstungen har lagt mindst 10 cm

Fig. 8. Sværdet fra A1190.

Fig. 8. The sword from grave A1190 (photo: T. Torfing).

Fig. 9. Lansen fra A1370 med den oprindelige æg optegnet med rød.

Fig. 9. The lance from A1370 with its original shape drawn with red (photo: T. Torfing).

til længden. Sværdet har derfor nok været 66–75 cm langt og således have været lidt kortere end sværdet fra Tjæreborg Nord, men stadig relativt langt.

Den anden grav med sværd, A1370, var en meget nedpløjet brandplet. Sværdet var derfor stærkt fragmenteret, men der er fundet dele af en klokkeformet underhjalte, ca. 10 cm af grebstungen, dele af sværdophænget, der bestod af to øskener, og et/fle-re metalbånd, der har sammenholdt den

organiske skede, samt meget fragmenterede stykker af klingens, hvoraf kun enkelte er forsøgt konserveret. Sværdets dimensioner kan ikke udledes.

Derudover blev der i A1370 fundet en stor del af et bredt lansehoved, der manglede spidsen (Fig. 9). På lansehovedet har der været lavet et buet indhak i den ene æg. Sådanne kendes fra både keltiske og germanske områder. De er ikke så hyppige i Jylland, men er hyppigere på Fyn (WATT 2003).

Nogle lanser fra den baltiske kystregion fra Polen og Tyskland har flere sådanne indhak, som er forskudt, og klingens på lansens fremstår dermed som en bølge eller flamme (se f. eks. HACHMANN 1961, tavle 14). Det øvrige gravgods bestod af rester fra to til tre lerkar, blandt andet seks randskår fra et lille kar, der var kraftigt brændt/forvitret af ligbålet. Et randskår har lige afskåret rand, mens et sidste dårligt bevaret randskår nok var facetteret, men randkanten var så ødelagt at det er umuligt at være sikker. Dertil var der en del side- og bundskår og en x-formet hank. Samlet set peger keramikken på en datering til Jensens periode II.1, dog med forbehold for, at den er ret fragmentarisk bevaret. Det ville i så fald være tidligere end *La Tène*-sværdene normalt dateres til, da de antages først at dukke op i periode II.2, jævnfør diskussionen om en tidlig fase i Nordjylland i indledningen.

Brandgravene ved Erisvænget lå ikke i direkte tilknytning til en samtidig bebyggelse. Hele området inden for 300–400 m er forundersøgt ud fra fund af hustomter fra yngre førromersk jernalder. Ved Sønderis, omkring 500 m vest for gravene, er der udgravet en række enkeltgårde fra ældre jernalder, men de fleste synes ud fra typologi at være fra ældre førromersk jernalder. Der er også fundet yngre huse, men ingen der med sikkerhed kan dateres til yngre førromersk jernalder. Her ligger gravene ved Erisvænget ikke placeret nær en landsby, men orienteret efter ældre gravhøje.

Diskussion og konklusion

Som nævnt ovenfor forekommer *La Tène*-sværd både i rige grave som f. eks. ved Højgård (JØRGENSEN 1990; OLDENBURGER 2016) og i grave helt uden andet gravudstyr end sværd og lansespids. Ved ingen

af de tre nye fund er der fundet andre genstande end sættet af sværd/lansespis samt keramik, enten som gravgods eller som urne. På Hedegård i Midtjylland mangler de rigeste grave våben, mens våben ligger i andre grave (MADSEN 1999, 83).

Samlet set er der ikke noget, der tyder på, at sværdene har tilhørt en særlig gruppe. Der er grave med ingen andre gravfund end sværdene, nogle med lidt flere gravfund, samt grave som den fra Højgård med flere statussymboler. Gravene ligger også sammen med andre grave af samme »rigdomsniveau«, men uden våben. Sværdene er fundet ved eller i urner og i brandpletgrave, så heller ikke her kan skelnes mellem gravene. Dermed adskiller gravene sig ikke fra andre grave ud over »våbensættet«.

En interessant observation kommer fra Lønhøjvej i Vestjylland. Her er udgravet en større gravplads med omkring 150 grave, heraf 20 våbengrave. Her er det blevet undersøgt hvem der er blevet begravet med sværd, og her fremhæver Egebjerg at der er 6 grave fra store drenge eller unge mænd (12–18 år), der har indeholdt et sværd (EGEBJERG 2015, 97). Desværre er det uklart i artiklen, hvordan de øvrige sværd fordeler sig i alders- og kønskategoriene.

Derfor må vi kigge nærmere og mere nuanceret på, hvorfor vi finder sværd af *La Tène*-typen i regionen. Først er det vigtigt at notere sig, at tilstedeværelsen af våbengrave var en ny udvikling i området, nok inspireret sydfra. Om det er rigtigt, at indflydelsen først kommer til Nordjylland, kan dog endnu ikke siges med sikkerhed, da grave fra Fyn, Midt- og Sydjylland kan have lige så tidlige dateringer, f. eks. grav A1370 fra Erisvænget. De fleste våbengrave er ikke dateret. Alle foreliggende dateringer er typologiske og baserer sig på krydsdateringer med andre genstandsformer, og grave uden

andre genstande end våben er ikke blevet dateret nærmere. Der foreligger således et arbejde med at foretage ¹⁴C-dateringer på grave med *La Tène*-sværd.

Som det næste bør man undersøge nærmere, dels hvordan våbnet egner sig til at blive brugt, og dels hvordan det bliver brugt i de regioner, der er inspirationskilden. Klinton-Jensen påpeger i 1950 (KLINTON-JENSEN 1950, 42–43), at de relativt lange sværd, som ikke egner sig til stik, er velegnede til et folk med mange ryttere. Her sigtes til kelterne, der netop på dette tidspunkt begyndte at bruge rytteri i større stil. Det er ganske rigtigt, at *La Tène*-sværdene, som vi finder dem i Nordeuropa, slet ikke egner sig til stik. Herved adskiller de sig meget fra lokale, germanske enæggede sværd og ikke mindst fra de gladius-typer, som romerne brugte, og som er udprægede stikvåben. Der er altså tale om helt forskellige brug af *La Tène*-sværdenes lange hug og gladius-sværdenes korte stik. Ikke blot er disse sene *La Tène*-sværd ofte længere og mangler en brugbar spids, men derudover gør sværdenes form, at det punkt, hvor et slag giver mest kraft, er rykket meget langt frem på klingens og helt frem mod enden. Det vil sige, at sværdet er optimeret til at hugge på lang afstand, noget der er særdeles brugbart for ryttere.

Spørgsmålet er så, om germanerne på dette tidspunkt også begyndte at bruge ryttere. Det kan selvfølgelig være svært at afgøre, men i hvert fald blev de germanske batavanere brugt af Cæsar som rytteri, da han ikke længere stolede på gallerne/kelterne. Batavanerne blev betragtet som dygtige ryttere og blev tildelt land ved Rhin-mundingen af Cæsar. I vådområderne og floderne i dette område er det netop sværd af *La Tène*-typen, man finder (ROYMANS 2004).

Det er således oplagt at fortolke skiftet i sværdformer som et udtryk for et bredere skifte i militær strategi, der inkluderede flere ryttere. Spørgsmålet er, hvordan dette hænger sammen med *La Tène*-sværdenes placering i de sociale relationer. Som nævnt ovenfor er der ikke en stærk korrelation mellem *La Tène*-sværd og grave med et bestemt rigdomsniveau. Dette kan skyldes flere faktorer: Det er en ny indflydelse, og rytterne har måske ikke fået en bestemt status. En anden mulighed er at skele til Tacitus, selv med hans begrænsede værdi som direkte kilde. Han beskriver, at der i ægteskabet udveksles gaver, hvor kvinden får ting som våben og heste af manden (til sine slægtninge og/eller senere børn), mens manden får et våben fra kvindens side (TACITUS GERMANIA 18.1, fra LUND 1993). Hvis udveksling af våben og/eller heste er en del af ægteskabsalliancen, så er våbnene ikke i sig selv et udtryk for social klasse, men et tegn på sociale alliancer, hvor sværdet symboliserer en gensidig pligt til at støtte hinanden. Det er i hvert fald påfaldende, at hesteudstyr fra starten af ældre romersk jernalder primært bliver fundet i kvindegrave (JENSEN 2020). Disse grave er kun en eller få generationer yngre end de her omtalte våbengrave.

Måske er det dermed ikke den gravlagte med *La Tène*-sværdet på Tjæreborg Nord, der har fået sværdet smedet af importeret metal, men hans svigerfamilie, der har ønsket at knytte et bånd til ham gennem ægteskab? Eller han har måske giftet sin datter bort til en tilrejsende smed sydfra mod at få sig et *La Tène*-sværd? En anden mulighed er at skele til Tacitus' beskrivelse af følget eller hirden, som omgiver høvdingerne. Her beskrives unge mænd, der kappes om høvdingens gunst (TACITUS GERMANIA 13.1, fra LUND 1993). Dette kun fint passe på Hedegård-gravpladsen,

hvor de rigeste grave ikke har våben, eller Lønhøjvej hvor meget unge mænd er gravlagt med sværd, hvilket kan tolkes som, at det er en status de har gennem f.eks. en høvding fremfor i deres egen rigdom. Dette billede passer dog dårligt på de våbengrave, der ligger i mindre gravpladser uden tilhørende »høvdingegrave« eller, hvor aldersbestemmelsen ikke peger på unge mænd. Mere komplekse sociale strukturer kan tænkes, men det vigtige er, at vi undersøger materialet frem for at afgøre på forhånd, at sværdet i sig selv viser en bestemt klasse, køn eller familie relation, når nu gravene viser så store forskelle i inventaret.

Da den præcise praksis omkring udveksling af våben og råmaterialer endnu er ukendt, er det svært at få indsigt i de sociale strukturer, der ligger bagved. Er metallet flyttet som færdige genstande, jernbarrer (LYNGSTRØM 2008, 47–55) eller som råmateriale i form af luppejern, som måske indikeres ved metalanalyserne fra Tjæreborg? Som så ofte i forskningsverdenen: Det må undersøges nærmere! Vi har brug for flere analyser af slagger, smedjer og færdige genstande for at forstå den dynamik, der er i materialet. Vi mangler også et klart kronologisk udgangspunkt med flere naturvidenskabelige dateringer. De nye udgravninger, hvor vi har bedre styr på konteksten, giver nye muligheder for at skabe et bredere billede.

I denne artikel er der fremlagt tre nye fund af grave med *La Tène*-sværd. Dette er en væsentlig forøgelse af sværd fra

Sydvestjylland, særligt i antallet, der er udgravet i nyere tid, hvor vi kender konteksten af selve graven og det omliggende område. I forsøget på at sætte dem i sammenhæng med det samlede fundbillede, er der opstået uafklarede spørgsmål. Forskningen har fokuseret på at spore oprindelsen af både våbengravsskikken og *La Tène*-sværdenes fremkomst, samt diskuteret sværdenes datering. Dette har været gjort af traditionel typo-kronologisk vej, men har været udfordret af, at sværdene ikke er nemme at datere i sig selv, og at de relativt sjældent optræder sammen med andre genstande. Samtidig synes det vanskeligt helt at placere sværdenes oprindelsessted, måske fordi situationen er mere kompliceret end et spørgsmål om import fra enten keltiske eller germanske områder. Der kan i stedet være tale om et mere komplekst netværk af kontakter samt delvis lokal produktion. Heldigvis kan vi i dag komme længere med nye metoder anvendt på både nye og gamle fund.

Der bør i fremtiden være fokus på at få lavet metalanalyser af både sværd og andre genstande fra gravene for at se om de adskiller sig, få analyseret knoglerne osteologisk samt ikke mindst at få gravene dateret med naturvidenskabelige metoder. Derudover er det vigtigt at vi for sikret os at vi finder gravene i første omgang, da de netop ligger et stykke fra bebyggelsen, f.eks. ned mod vådområder og nær ældre gravhøje.

Litteratur

- Becker 1961: C. J. Becker, *Førromersk jernalder i Syd og Midtjylland* (København 1961).
- Hachmann 1961: R. Hachmann, *Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Studien zum Stand der Forschung im nördlichen Mitteleuropa und in Skandinavien. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 41, 1960* (1961).
- Egebjerg 2005: T. Egebjerg, *Store Skindhøj og Lønhøjvej. To store gravpladser i Vestjylland*. I: P. Foss/N. A. Møller (eds.), *De dødes landskab – Grav og gravsik i ældre jernalder i Danmark. Beretning fra et colloquium i Ribe 19. – 20. marts 2013*. *Arkæologiske Skrifter 13* (København 2015), 89–101.
- Erisvænget II, SJM 711-II. *Udgravningsberetning*. Tobias Torfing. *Sydvestjyske Museer 2022*.
- Jensen 2005: C. K. Jensen, *Kontekstuel kronologi – en revision af det kronologiske grundlag for førromersk jernalder i Sydsandinavien* (Højbjerg 2005).
- Jensen 2015: X. P. Jensen, *Krig, kult og kontakter. Våbengrave og romersk militærimport i ældre jernalder*. I: P. Foss/N. A. Møller (eds.), *De dødes landskab – Grav og gravsik i ældre jernalder i Danmark. Beretning fra et colloquium i Ribe 19. – 20. marts 2013*. *Arkæologiske Skrifter 13* (København 2015), 269–281.
- Jensen 2020: M. L. Jensen, *En rig kvindegrav med hesteudstyr – nye resultater fra Tomblølgård*. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig 18, 2020*, 199–220.
- Jouttijärvi 2020: A. Jouttijärvi, *En smedje fra førromersk jernalder*. *SJM 652*. Report 20-01.
- Jørgensen 1968: E. Jørgensen, *Sønder Vilstrup-fundet. En gravplads fra den ældre jernalder*. *Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1968*, 32–90.
- Jørgensen 1990: E. Jørgensen, *Højgård, Avnevig og Måde. Tre syd- og sønderjyske grave fra tiden omkring Kristi fødsel*. *Kuml 1988/89* (1990) 119–142.
- Klint-Jensen 1950: O. Klint-Jensen, *Foreign influences in Denmark's early iron age*. *Ejnar Munksgaard* (København 1950).
- Lund 1993: A. Lund, *De etnografiske kilder til nordens tidlige historie* (Århus 1993).
- Lyngstrøm 2008: H. Lyngstrøm, *Dansk jern – en kulturhistorisk analyse af fremstilling, fordeling og forbrug*. *Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab* (København 2008).
- Madsen 1999: O. Madsen, *Hedegård – a rich village and cementary complex of the Early Iron Age on the Skjern river. An Interim report*. *Journal of Danish Archaeology 13, 1996/1997* (1999), 57–93.
- Martens 2002: J. Martens, *The Introduction of the Weapon Burial Rite in Southern Scandinavia during the Late Pre-Roman Iron Age. New perspectives in the light of recent chronological research*. I: P. Luckiewicz (red.), *Die Bewaffnung der Germanen und ihrer Nachbarn in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt* (Lubin 2002), 229–265.
- Martens 2011: J. Martens, *Weapons, Armament and Society. The Pre-Roman Iron Age on Zealand and in Scania*. I: Linda Boye (red.), *The Iron Age on Zealand. Status and Perspectives*. *Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab* (København 2019) 147–174.
- Nielsen 1975: J. L. Nielsen, *Aspekter af det førromerske våbengravsmiljø i Jylland*. *Hikuin 2, 1975*, 89–96.
- Oldenburger 2016: F. Oldenburger, *Højgård – Iron Age Graves in Southern Jutland*. *Skrifter fra Museum Sønderjylland 13* (Haderslev 2016).
- Rosenberg/Jensen 2018: A. G. Rosenberg/X. P. Jensen, *Hellegård. En sydfynsk gravplads fra ældre jernalder med værktøj og våben*. *Kuml 2018*, 75–109.
- Roymans 2004: N. Roymans, *Ethnic Identity and Imperial Power. The Batavians in the Earl Roman Empire*. *Amsterdam Archaeological Studies 10* (Amsterdam 2004).
- Tjæreborg Nord I–II, ESM 2713 1–2. *Udgravningsberetning*. Anders Olesen, Tobias Tor-

- ting og Malene Aagreen Nielsen. Sydvestjyske Museer 2022.
- Tjæreborg Nord III, SJM 652. Udgravningsberetning. Tobias Torfing. Sydvestjyske Museer, 2020
- Tjæreborg Nord IV, SJM 969. Udgravningsberetning. Janne Krøtel. Sydvestjyske Museer, in prep.
- Watt 2003: M. Watt, Våbengrave – regionale forskelle inden for våbentyper og gravskik i Danmark, 100 f.Kr.–400 e.Kr. I: L. Jørgensen/B. Storgård/L.G. Thomsen, Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium. Nationalmuseet (Gylling 2003) 180–193.